

ИРГЭД ТӨРИЙН ҮЙЛД ОРОЛЦОХ АСУУДАЛД

С.БАЗАРПҮРЭВ¹, Б.ЭНХБОЛД²

¹МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн багш, доктор, дэд профессор

²МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхимийн докторант

Түлхүүр үг: *Иргэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцоо, төлөөний “засаглал”*

РЕЗЮМЕ:

Прямая демократия форма политической организации общества при которой основные решения принимаются непосредственно гражданами; прямое осуществление власти народом в общенациональном и местных масштабах, различные формы принятия решений самим населением общего и местного характера; непосредственное правотворчество народа. Непосредственная демократия — это совокупность способов и форм, при помощи которых личность или коллектив могут самостоятельно включаться в процесс принятия общеобязательных решений, либо участвовать в формировании и функционировании представительной системы, либо оказывать влияние на выработку государственной политики.

“Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцоно” хэмээн Монгол улсын Үндсэн Хуульд тунхагласан байдаг.

Төвөгтэй захирагддаг, хавсарсан нийлмэл олон талт эд эсээс бүтсэн үйл явцыг удирдахын тулд тодорхой зорилго тавин түүнд хүрэх ёстой болдог. Иргэдийн сонирхол, нийгмийн хэрэгцээг бүхэлд нь хангах зорилго нь төр улсын үйл хэргийг удирдах явцад тавигддаг.

Иргэн өөрийгөө л хамгаалах учиртай тиймээс төлөөлөлгүй өөрөө л төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож байж л санасан хэрэг нь бүтнэ.

Сонгууль, бүх нийтийн санал асуулгад оролцох, төрийн дээд засаглал болон өөрийн нутгийн удирдлагын байгууллага мөн төрийн алба хаших, төрд хандах зэрэг хэлбэрээр Монгол улсын Үндсэн Хуульд заасан эрхийг эдлэх боломж иргэнд байдаг.

Сонгох сонгогдох эрх нь төрийн албыг төлөвшүүлэх бүх үйл явцын цөм болж, засаглал бүтээх шинжтэй юм. Иргэд өөрсдөө засаглагчид нэр дэвшигчийг сонгож өрсөлдүүлдэг, өөрийгөө мөн санал болгох боломжтой, сонгуулийн өмнөх сурталчилгааг чөлөөтэй явуулах, хуулийн дагуу сонгуулийн комисс байгуулж, санал тоолох, өөрийн төлөөллийг “хамгаалах” зорилгоор төрийн байгууллагад нөлөөлөн төрийн үйл хэрэгт оролцож байдаг гэж үзэж болно.

Нутгийн удирдах байгууллагад оролцон шийдвэр гаргагч эсхүл түүнд нөлөөлөгч болж буй иргэд төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох нэн чухал хэлбэрт тооцогддог. Өөрийн чадвар, мэргэжлийн бэлтгэл хангасан зэргээс шалтгаалан төрийн албанд зүтгэх тэгш боломжоор иргэд хангагдсан байдаг. Албаа хаших явцад түүнд ямар нэгэн зохиомол хязгаарлалт болон хөнгөлөлт үзүүлэхгүй байх учиртай.

Төрөөс “зохион байгуулж” буй эрх зүйн “арга хэмжээнд” иргэдийг татан оролцуулах нь төрийн үйл ажиллагааг иргэн мэдэж, зохицуулж байгаагийн илрэл юм.

Аливаа дарамтгүйгээр шүүгч хийж, тангарагтны ажиллагаа эрхлэх боломжоор иргэн бүрэн хангагдах нь төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож байна л гэсэн үг.

Иргэдийн оролцооны нэг хэлбэр нь төрийн байгууллагад хандах явдал билээ. Агуулгаасаа хамааран өргөдөл, гомдол, санаа санаачлагыг төр засагт хаяглаж байдаг.

Төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох ийм олон төрлийн хэлбэр байдаг ч гэсэн иргэн бүр түүнийг ашиглаж чаддаггүй. Үүний гол шалтгаан нь төрийн эрх барьж буй улс төрийн хүч, төрийн удирдах ур чадвар, сонирхол, чадавхиас хамаарахын зэрэгцээ мөн иргэдийн байр суурь санаа санаачлага, идэвхи хэр байгаатай шууд холбоотой байдаг.

Эртнээс л “Улс төр” болон “Төрийг” судлаачид хүчирхийлэл хэмээн үзэж түүнтэй ижилсүүлж иржээ. Зохион байгуулалттай хүч хэрэглэх үйл ажиллагаа ч гэж улс төрийг тодорхойлох хандлага байна. Локк хүчний эсрэг хүч хэрэглэх нь зүйтэй гэж үзжээ. Үүнээс үүдэн эцэс төгсгөлгүй улс төрийн тэмцэл өрнөж нийгмийг сульдаанд оруулдаг. Улс төрийн бий болгож буй эл хүчирхийллийг нийгмээс ангижруулах чухал арга нь иргэдийг төрийн үйл хэрэгт шууд оролцуулах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх явдал юм. Төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох систем нь хүч үл хэрэглэх удирдлагын системтэй нягт холбоотой юм. Аль аль нь нэг нэгийгээ нөхцөлдүүлж байж нийгмийн зүй зохистой хэв журам тогтох боломжтой. Хүчирхийлэл, албадалгүй хүний үйл ажиллагаа, зан үйлийг удирдах үзэл, санаа өнөөдөр ч судлаачдын сонирхлыг татаж буй асуудалд зүй ёсоор багтаж байна.

Улс төрийн бодлого, төрийг хүчирхийлэгч хэмээн ойлгон, эвлэрч дүжирсэн байдал нийгэмд элбэг тохиолдож байдгаас гадна нийгмийг удирдах төрийн байгууллагыг хүчирхийлэлтэй адилтган төсөөлдөг тал ч бий. Төрийн эрх мэдлийг эзэмшиж буй улс төрийн хүчний араншин, улс төрийн үйл ажиллагаанаас төр хэрхэн “аашлах” нь шууд хамааралтай байдаг. Төрийн засаглал цөөн тооны тодорхой хүмүүсийн гарт орсноор хүчирхийлэлийн хэрэгсэл болдгийг нийгэм, төрийн түүх гэрчилдэг төдийгүй тухайн бүлэг хүмүүс төрийг өөрийн явцуу, амин хэрэгцээг хангах хэрэгсэл болгон хувиргадаг. Ийм байдал өнөөдөр ч байна.

Төлөөний “засаглагч” нь санхүүгийн болон бусад баялаг эзэмшигчдийн эрх ашигт нийцсэн, төрийн албадах хэрэгслийг ашиглан иргэдийн зан үйлийг удирдах хэвшсэн арга хэрэгсэл гэж үзэж болно. Ард түмний төлөөлөгч хэмээгч нь олон түмний нэрийн өмнөөс, тэдний сонирхол хэрэгцээнд тохируулан засаглалыг хэрэгжүүлнэ гэсэн, бидэнд аль эрт танил болсон энэхүү хэв маяг нь гурван зуун жилийн тэртээ бүрэлдэн тогтсон гэдэг ч ард түмний төлөөлөгч гэж байдаггүй, хоосон зүйл гэдгийг хүмүүний түүх харуулсан байдаг. Улс төрийн сонгууль гэсэн арга, хэрэгслээр цөөн хүмүүс төрийн хүчийг захиран зарцуулах давуу эрх олж, мөн чанартаа засгийн эрх мэдэл эзэмшигч иргэдээс хүнийсэн, хөндийрдөг нь зүй тогтол болсон байна. Сонгуулийн үйл ажиллагаанд оролцохгүй, санал өгөхгүй байгаа иргэдийн тоо сонгуулиас сонгуульд нэмэгдсээр байгаа нь төлөөний “засаглал”, улс төрийн нам, сонгуулийн кампани, парламентат ёс зэрэгт итгэхгүй болсны илэрхийлэл билээ.

Аль ч шатны хурлын гишүүн, засаглалын төлөөлөгчийн эрх мэдэл эзэмшигчийн “сэнтэйг” тодорхой үнэ ханштай болгон “арилжиж” байдаг жишиг тогтоосон явдал нь түүний мөн чанарыг илэрхийлж буй явдал юм. Мөнгөтэй, чинээлэг хүмүүст барьцаалагдсан “төлөөлөгчөөр” дамжуулан санхүүгийн капитал, нөөцтэй хүн нь өөрийн ашиг сонирхолд тааруулан нийцүүлж, нийгмийг зохицуулан түүнд тохиргоо хийдэг жишиг дэлхий нийтэд тогтсон байна. Монголд мөн адил.

Төлөөний “засаглагч” ард түмний эрх ашигт тохирсон “алба” хэзээ ч хашиж байгаагүй нь илэрхий юм. Үндсэн Хуульд “...сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ (засаглах. С.Б.) эдэлнэ. Улсын Их Хурлын гишүүн бол ард түмний элч мөн бөгөөд нийт иргэн, улсын ашиг сонирхлыг эрхэмлэн баримтална” гэсэн зүйл нь тунхаг төдий л юм. Тиймээс төлөөний “засаглал” нь хий хоосон яриа, ач холбогдолгүй болсон зүйл хэмээн үзэж болно. Энэ нь зөвхөн

оноосон нэг оронд ч бус дэлхийн бүх улсад, хөгжсөн гэх улс гүрэнд ч гэсэн хамааралтай гэж үзэхэд хэлсдэхгүй болов уу.

Төлөөний “засаглалыг” халж, иргэд төрийн хэрэгт шууд оролцох системийг тогтоох шаардлага нийгмийн зүгээс тавигдаж байна. Энд засаглалыг тээгч нь ард түмэн бус, иргэн юм.

Дэлхийн олон улс орны үндсэн хуульд улс төрийн засаглал, эрх мэдэл ард түмний гарт хэмээн тунхагласан байдаг ч ер нь ард түмэн гэсэн ойлголт байдаггүй, зөвхөн тодорхой иргэн л гэж байна. Тухайн иргэн засаглалд хэр хэмжээтэй хэрхэн оролцож байна гэдгээс засаглалын мөн чанар, утга учир ойлгогдож, тайлагдаж болно.

Байгалийн хууль гэдгийг бид ямар ч өчиггүй хэрэгжиж байдаг зүйл хэмээн ойлгодог. Үндэстэн ястны зан заншил, хорио цээрийн хэв журам нь байгалийн хуультай адилтган ойлгох хандлага түгээмэл билээ. Хүн зүй бус юм хийдэггүй нь зан заншил, соёл, ёс суртахуун, уламжлалын л ач гэлтэй. Зан заншил, зан үйлээр нь нийгэм, хүн төрөлхтний оюуны төвшинг тодорхойлж болох талтайгаас гадна хүмүүст их нөлөөлдөг хүчин зүйл гэж үзэж болно.

Үүнээс үүдэн, засаглал гэдгийг ямар ч системийн үйл ажиллагаанд дүрэм тогтоох чадвар гэж тодорхойлж болно. Иргэний нийгмийн хувьд гэвэл засаглалыг хүмүүсийн зан үйл, үйл ажиллагаанд дэг журам тогтоох чадвар хэмээн үзэх талтай. Хүн амын дийлэнхи хэсэг нь хүлээн зөвшөөрч дагаж мөрдөх боломж бүхий дүрэм журмыг тогтоож чадах засаглалыг л нийгмийн болон иргэний эрх ашигт нийцэж буй хэмээн үзэж болно.

Иргэний засаглал хүмүүсийн зан үйлийг зохицуулах шийдвэр болж хувирах тэр үйл явцыг ойлгоход л гол учир оршино.

Засаглагч, ард түмний хооронд нийгмийн гэрээ байгуулагдаж, эрх баригч нь ард түмний сонирхлыг төлөөлдөг гэсэн хэт хялбарчилсан тайлбар бий. Засаглагч гэрээгээ зөрчвөл, ард түмэн түүний эсрэг босох эрхтэй хэмээн номлосон байна. Иймэрхүү агуулгатай баримтлалыг Гоббс болон бусад онолчид хөгжөөсөн байдаг ч нийгмийн гэрээ гэж зүйл байдаггүй, байх ч үндэсгүй, боломжгүй юм. Хүмүүсийн хооронд хийгдэж буй гэрээнд “турав дахь” ч этгээд буюу гэрээг гэрчлэгч түүний хэрэгжилтийг ажиглагч, хянагч байх учиртай. Нийгмийн гэрээнд тийм юм байдаггүй.

Засаглагчийн хийх ёстой үндсэн ажил нь дүрэм журмыг хэрэгжүүлэх явдал гэж үзвэл түүний хүчин чадал, үйл ажиллагааны үр дүн нь хэр албадлагын нөөцтэй байна гэдгээс бус харин тухайн дүрэм журмын талаар иргэд хэр санал нийлж түүнд “элэгтэй” байгаагаас шалтгаална. Нийгэмд тогтож байгаа эсхүл тогтоох гэсэн дүрэм журмыг хэр олон иргэн хүлээн зөвшөөрнө төдий чинээ түүний хэрэгжих магадлал өснө, засаглал чадвар, хүчтэй байна гэсэн үг.

Хүмүүний түүхэнд аль нэг улсын хүн ам тооны хувьд өсөж, төр улсын газар нутгийн хил хязгаар тодорхой болсон эсхүл тэлснээр “ардын хуралд” оролцох учиртай иргэдийн тоо нэмэгдэж, өргөжсөн ч иргэн бүр хуралд оролцох “боломж”, сэтгэл, санаа багасаж цөөн тооны идэвхтэй хэсэг хүмүүс хуралдах ажил эрхэлж, цалин пүнлүү ч авах болж “ардын хурал” гэсэн засаглалын хэв загвар нь үйл ажиллагаа явуулах боломж багасаж, хэрэгжих, үр ашгаа өгөх нь хүндрэлтэй болсноор түүний оронд төлөөний систем үүссэн түүхтэй.

Төлөөний “засаглал” сонгуулийн үйл ажиллагааны үр дүнд иргэдээс засаглалыг салган авч төлөөлөгчид шилжүүлдэг. Эрх зүйн хэм хэмжээгээр энэ нь хууль бус үйлдэл юм.

Иргэдийн хуралд иргэний сонирхлыг төлөөлөх хүнтэй гэрээ хийх нь цорын ганц хууль ёсны үйлдэл ажээ. Гэвч ийм гэрээ байгуулагддаггүй болно. Өнөөдөр байгаа бодит байдал дээр уг гэрээг сонгуулийн санал авах хуудсаар сольсон байна. Энэхүү хуудсанд гэрээнд оролцогч талуудын гарын үсэг байдаггүй, гэрээний хугацаа, гэрээг цуцлах

нөхцөл тусгагдаагүй байдаг учир эрх зүйн ямар нэгэн хариуцлага тооцох боломжгүй юм.

Төлөөний “засаглал” гэсэн байр суурь нь ард түмэн засаг барьдаг гэсэн хий хоосон зүйлд тулгуурласан, тунхаг төдий хууль бус “систем” юм. Харамсалтай нь тийм биш. Ард түмний эрх ашгийг хамгаалан төлөөл нь гэсэн хүн маань засгийн эрх мэдлийг эзэмшин төрийн нүсэр хүчийг ашиглан өөрийн сонирхолд нийцсэн асуудлыг л шийддэг.

Ийм зохисгүй дутагдалтай зүйлийг арилгаж, орлуулах арга хэрэгслийг хүмүүс эртнээс мэдэх билээ. Шавга гүйлгэх буюу шоо хаяж хурлын гишүүдийг бүрдүүлэх дадал хүний амьдралд нэвтрээд удаж байна. Тухайлбал, иргэний төлөөлөгчидтэй “тангарагтны” шүүхийг шавга орхин бүрдүүлж, сонгодог ажил өнөөдөр ч олон оронд хэрэгжиж байгаа. Тухайн шүүхийн гишүүд нь хэдий энгийн хүмүүс ч гэсэн эрх зүйн нарийн, эдрээтэй асуудлыг шийдвэрлэхэд оролцдог байна. Мэргэжлийн хуульчид болох өмгөөлөгч, ялагчид хэргийн мөн чанарыг дээрх хүмүүст таниулдаг ч гэмтэй, гэмгүйг тодорхойлж эцсийн дүгнэлтийг тэд л хийдэг. Энэ нь иргэд засаглалыг хэрэгжүүлэгч болж буй нь илэрхийлэл юм.

Төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох системийн нэг чухал асуудал нь иргэд хуралдаа оролцох явдал юм. Ялангуяа шавга хаяж хуралд сонгогдсон иргэд хуралд зайлшгүй суух учиртай. “Хуралд мэргэшсэн”, засаглалыг тусгайлан бэлтгэгдсэн хүн хууль тогтоох байгууллагад сонгогдон сууна гэсэн ойлголт эрүүл бус эндүүрэл, ташаа ухаарал гэдгийг үл ойшоож болохгүй. Нарийн мэргэжсэн мэргэжилтэн хуралд хэлэлцэх асуудлын төслийг бэлдэж оруулах үүрэгтэй. Хурлын гишүүд үг хэлэх, асуулт тавих эрх хязгаарлагдмал, огт байхгүй бол бүүр сайн. Тэд хэлэлцэж буй асуудлаар зөвхөн шинжээчдийн дэвшүүлж байгаа нөхцөл, гарц, шийдлийг сонсож, дэнслэн өөрийн санаа, бодлоо дэвшүүлдэг. Үүний үр дүнд санал авах замаар нэгдсэн шийдвэр гаргана.

Энгийн дийлэнхийн санал авснаар эцсийн шийдвэр гаргаж болохгүй. 51 хувь нь “за” гээд 49 хувь нь “үгүй” гэсэн тохиолдолд тухайн батлах гэж буй нийтээр дагаж мөрдөх дүрэм ажиллахгүй. Төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох системд шийдвэр гаргах үйл ажиллагаа нэн хялбар юм. Хуралдагсдын 90 гаруй хувь нь дэмжиж байж л тэр журам мөрдөгдөн, хууль биелнэ. Ийм нөхцөлд ямар ч хууль батлагдахгүй мэт сэтгэгдэл төрж магадгүй ч асуудлын гол нь хуулийн төслийг санаачлагч нь хэн бэ гэдэгт бус, харин хуулийн ач холбогдлыг судалгаа, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй боловсруулж, иргэдийн эрх ашигт нийцэн тохирч буйг хурлын гишүүдэд зохистой танилцуулах, итгүүлэн үнэмшүүлэхэд оршино.

Иргэд төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох системийн нэг гол онцлог гэвэл хурлын гишүүн шийдвэр гаргах “ажил” эрхлэхдээ ямар нэгэн бүлэгт хамрагдах ёсгүй. Аливаа бүлэглэл хүний хувь саналыг нийтлэг болгох хандлага агуулж байдаг тул улс төрийн фракцад хамрагдах нь төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох системийн язгуур зарчмыг зөрчиж байна гэсэн үг юм.

Төлөөний “засаглалын” систем нь хууль бус, эрх зүйн үндэслэл султай юм. Тиймээс ч бүлэглэл байгуулж түүнд багтах нь зүй ёсны үзэгдэл хэмээн ташаа ойлгож үзэх чиг хандлага байдаг.

Төлөөний “засаглалаас”, төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох системийг ялган онцлох зүйл байдаг.

Нэгд, иргэд төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох системийг бүрдүүлэх ажил нь өртөг багатай хийгддэг байна. Хоёрт, төлөөний “засаглалын” системд сонгууль хийсний үр дүнд нам, засгийн эрхийг авч төрийг эзэмддэг байна. “Нам” гэдэг нь нэг юмны хэсэг гэсэн латин гаралтай үг билээ. Тиймээс аливаа нам хүн амын тодорхой хэсгийн эрх ашгийг хамгаалдаг байна. Нэг хэсэг иргэд нь нөгөө хэсэг иргэдийг дарангуйлан өөрийн ноёрхлоо тогтоож байна гэж ойлгож болно. Төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох системийн үед ийм үзэгдэл гарахгүй.

Гуравт, төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох системийн үед хурлын гишүүдийг хахууль өгч “худалдаж” авах боломжгүй. Шавга татаж ардын хурал бүрддэг учир хэн гишүүн болох нь урьдчлаж мэдэгддэггүй тул сонгуулийн үеэр гардаг бохир үйлдэл хийгдэх боломж огт байдаггүй.

Дөрөвт, хурлын гишүүд нь халдашгүй дархан эрхтэй гэх зохиомол дархлааг эдэлдэггүй, баталж байгаа хуулийн төлөө бүгдээрээ хариуцлага хүлээх ёстой болдог нь ямар нэгэн буруу шийдвэр гаргахаас сэргийлдэг.

Монтескьегийн үеэс л эхлэн засаглалыг шүүх, хууль тогтоох, гүйцэтгэх хэмээн хуваасан байдаг нь хэт зохиомол ташаа ухаарал, төөрсөн санааг төрүүлсэн ажээ. Үнэн чанартаа нийтээр дагаж, мөрдөх боломжтой мөн шаардлагатай дүрмийг батлах нэгдмэл нэг л засаглал байдаг. “Гүйцэтгэх засаглал” нь засаглал биш юм. Засаглалын гаргасан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг удирдах зориулалттай байгууллага. Шүүх тогтолцоо нь засаглагчийн гаргасан шийдвэрийн зөв зохистой эсэхийг дүгнэх шинжээчийн үүргийг гүйцэтгэдэг ба мөн өөрөө шийдвэр гаргах эрх эдэлдэг тул шүүх нь засаглагчийн эд эсийг өөртөө агуулдаг тал бий.

Шавга орхин засаглагчийг тодорхойлох систем нь хэрэгжсэнээр засаглалын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд иргэн шууд оролцож болно гэдгээ тэд тун удахгүй ойлгон хариуцлага хүлээх чадвар нь төлөвшиж бүрэлдэнэ. Энэ нь иргэд шууд засаглагч болох үйл явцад их хувь нэмэр болох талтай юм. Дээрх систем тогтсоноор иргэн, нийгэм, засаглалд ч ач холбогдолтой шинэ улс төрийн тогтолцоо, харилцаа бий болно. Юуны өмнө сонгууль түүнтэй холбоотой асуудал, засаглалд тэмүүлэх өмчтөний хүсэл үгүй болно.

Иргэн хүн шууд засаг барих загварт дасаж ирэх цагт олон иргэн би засаг барих юм байна гэдэгт итгэлтэй болж, иргэдийн дунд өнөөдөр байгаа үл итгэлцэл, нийгмийн хүнийсэл, улс төрийн итгэлгүй байдал алга болно.

Төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох системийн нөхцөлд иргэдийн боловсрол, эрүүл мэндийг хамгаалах, нийгмийн дотоод аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг гарцаагүй үр ашиг гарах хэлбэрээр бүрэн зохион байгуулж болдог. Багш, эмч, хууль сахиулагч нар нь иргэдийн хурлаас хамааралтай байгаа тохиолдолд зөвхөн иргэнд л үйлчилнэ.

Эдийн засгийн хувьд ч гэсэн өгөөжтэй систем юм. Тухайлбал, тэтгэврийн хангамж баталгаажих боломжтой. Иргэдийн нийгэмлэг, нэгдэл нь өөрийн тэтгэврийн сан байгуулснаар санхүүгийн баялаг нөөц бүрдүүлнэ гэсэн үг юм. Санд байгаа мөнгө нь хаана байгаа нь ойлгомжтой, хаашаа ч алга болохгүй нь тодорхой.

Мөн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцох системийн үед төрийн эрх мэдлийг хууль бус аргаар булаан авч эзэмших боломжгүй юм.

Дээр дурьдсан эерэг талууд нь төрийн үйл хэрэгт иргэд шууд оролцох системийг бүрдүүлэн, хэрэгжүүлэх цаг нь болсон гэдгийг харуулж байна. Гэвч гүйцэтгэх засаглал тодорхой хэм хэмжээнд байнгын үйл ажиллагаа эрхэлж байх явцдаа нийгмээс тасарч, иргэдийн санаа бодлыг сонсох сонирхол бага болдог.

Төрийн дэглэгдсэн ухамсар түүний журамласан хүнд хатуу зан үйл нь иргэдийг тэдний үйл ажиллагаанаас тусгаарлаж засаглал, нийгмийн уур амьсгалыг эвдэж болох нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Үүнийг залруулах нэг арга зам нь төрийн шийдвэр гаргах үйл явцад иргэд оролцох явдал юм.

Сүүлийн жилүүдэд нөхцөл байдал өөрчлөгдөж, тоталитар бүтэц задран унаж, хүний сэтгэлгээний болон үйлдэл хийх ажиллагаа нь чөлөөтэй болсон билээ.

Төрийн үйл ажиллагаанд иргэдийг шууд оролцуулах боломжийг бүрдүүлэх чухал алхам бол төрийн байгууллагын зүгээс идэвхи гаргаж нийгмийн гишүүдийг төрийн шийдвэр гаргахад хувь нэмэр оруулах нөхцөл бүрдүүлэх явдал юм.

Үүнийг хэрэгжүүлэхийн тулд иргэдийн оролцоотой шийдвэрлэх төрийн удирдлагын зорилтыг тодорхойлон, өргөжүүлэх.

Иргэдийг төрийн удирдлагын үйл хэрэгт татан оролцуулах албан тушаалтан, төрийн байгууллагыг өөртөө хүлээх хариуцлагыг дээшлүүлэх. Тухайн чиглэлд төрийн албын хийх ажлыг үнэлэх аргачлал, шалгуур тогтоох, эрх зүйн хэм хэмжээг бүрдүүлэх.

Иргэдийн нийгмийн идэвхи санаачлагыг урамшуулах арга зүйг тодорхойлох.

Төрийн үйл ажиллагаанд тэгш бус оролцох явдлыг арилгах. Мэргэжил, боловсрол, хүн амын хүчин зүйл болон хот хөдөөгийнх гэлтгүй тэгш оролцох бололцоогоор хангах ажиллагааг хийх.

Иргэдтэй харьцах төрийн бодлгийн боловсруулж, төрийн албан хаагчийн иргэдтэй зохистой харьцах сургалт зохион байгуулах.

Олон нийтийн байгууллагыг зохицуулах эрх зүйн хэм хэмжээг хялбарчлах мөн иргэдийн эрх зүйн мэдлэгийг сайжруулах.

“Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцоно” хэмээх Монгол улсын Үндсэн Хуулийн уг заалт хэрэгжих асуудал нь бид бүхний үйл ажиллагаанаас шууд хамаарах билээ.